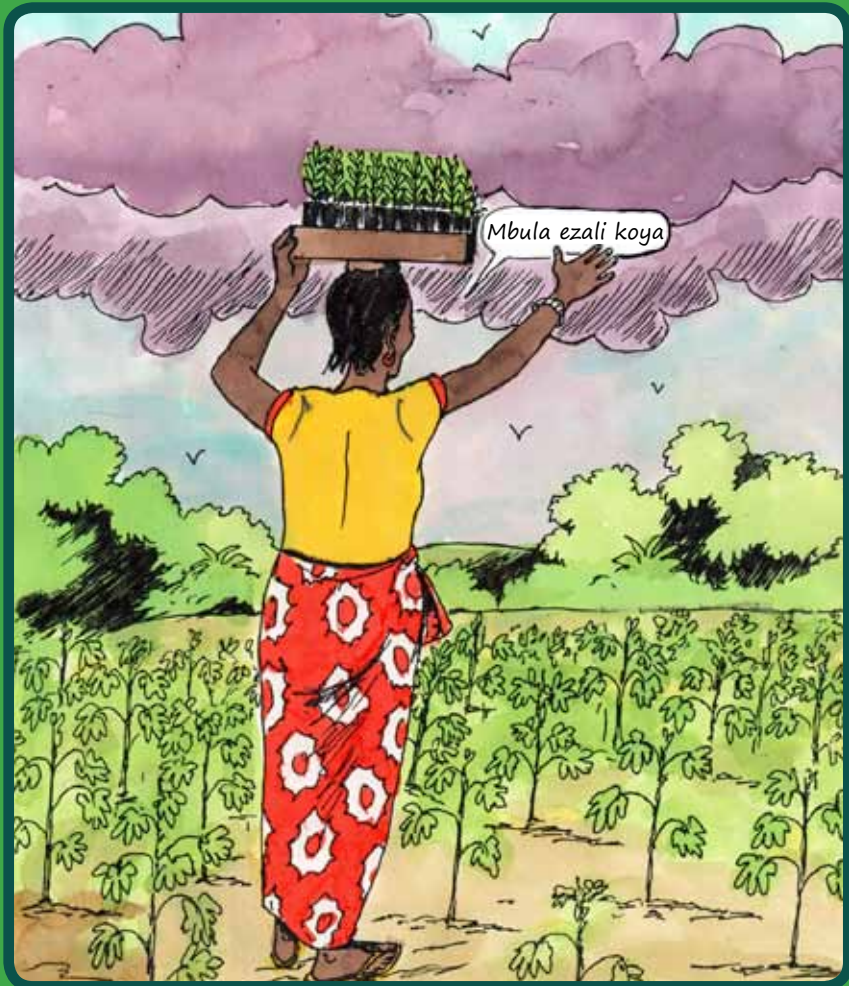

BUKU EKOLAKISA BOZONGISI ZAMBA O AFRIKA CENTRALE

Sima ya bozui milona mia nzete ya zamba pe ya mbuma ya bolei o pepinelo, ebongi yambo kolona yango o mabele. Boloni nzete o elanga esengeli esalema o mabele ma bango moko baloni to mpe o mabele maye boyokani bosalema na moto oyo azali n'kolo mabele.

Milona mia nzete esengeli elonama soki ekokisi bolai ya 30 cm. Boloni yango esalema o ebandeli ya eleko ya mbula mpo été misisa mikola malamau na nse ya mabele tango eleko ya elanga ekomi naino te.

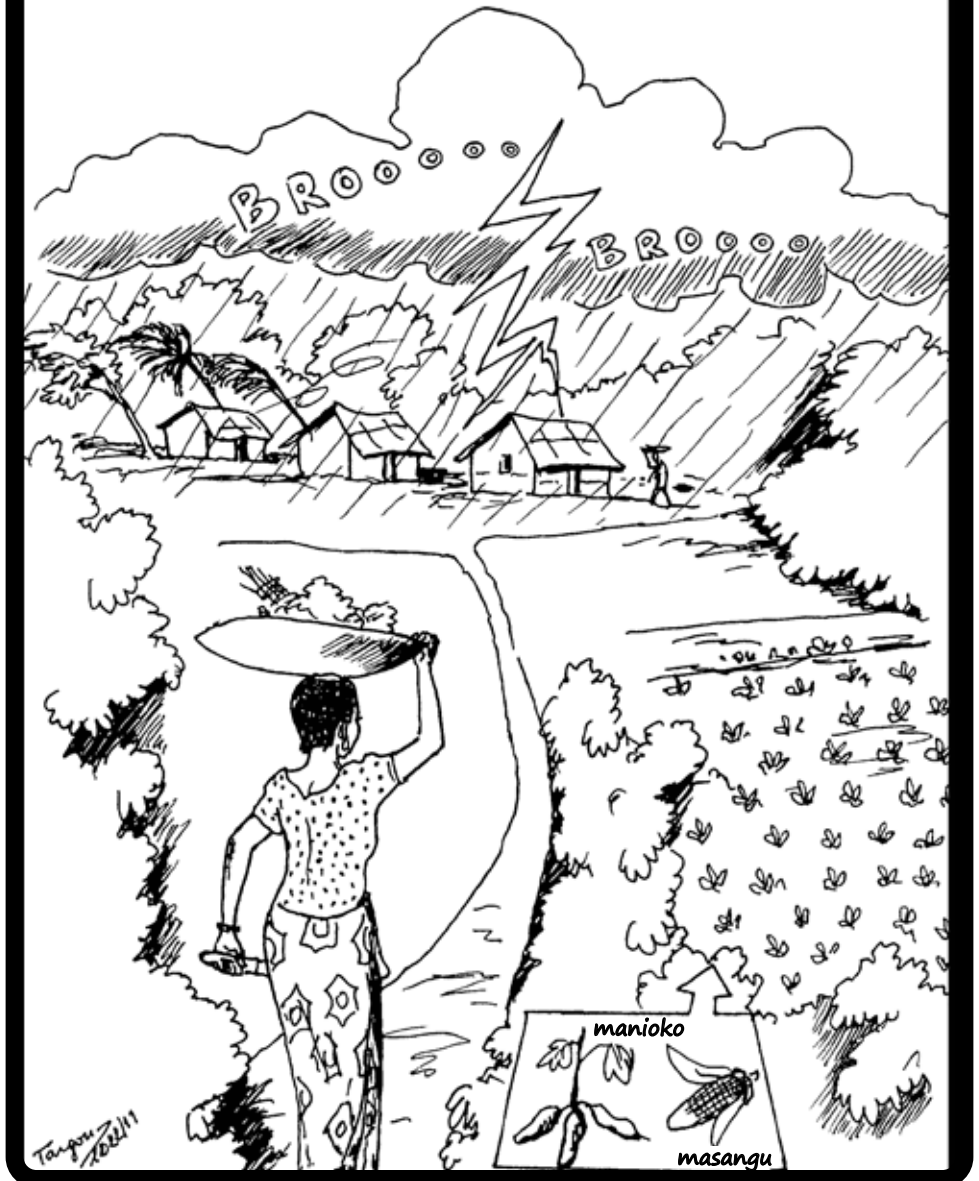
Sima ya boloni o mabele milona mia nzete, esengeli kolongola matiti mabe zinga zinga pe mbala na mbala o ebandeli ya eleko ya mbula misato ya bokolisi nzete.

O ebandeli, boloni nzete o elanga eye baloni biloko, ekolingisa na bolembu nioso mosala mona, Zamboni milona mia nzete mikoma na polele tango bazali kokata matiti ya mabe.

Sima ya bolongoli milona mia boleyisi nzoto, esengeli kobatela elanga ezika na moto te mpo été milona mia nzete mikola yambo ya bokomi zamba to mpe zamba ya matiti makobongisaka mabele yambo ya bokomi zamba to mpe bisika batika matiti pe nzete ike pona kobongisa mabele yambo ya bokomi elanga ya sika.

Bozongisi zamba ekolingisa bozui biloko ndenge na ndenge (nzete ya mabaya, nkoni ya bolambeli, mbinzo, biloko biye ya bosungi nzoto na bokono, mbuma ya bolei, pe bongo na bongo) na ntina ya maye moloni alingi kozua na nzete na ye.

**ELEKO YA MPELA EBELEMI, TANGO EKOKI YA
BOLONI NZETE EYE EZUAMI NA PEPINELO**

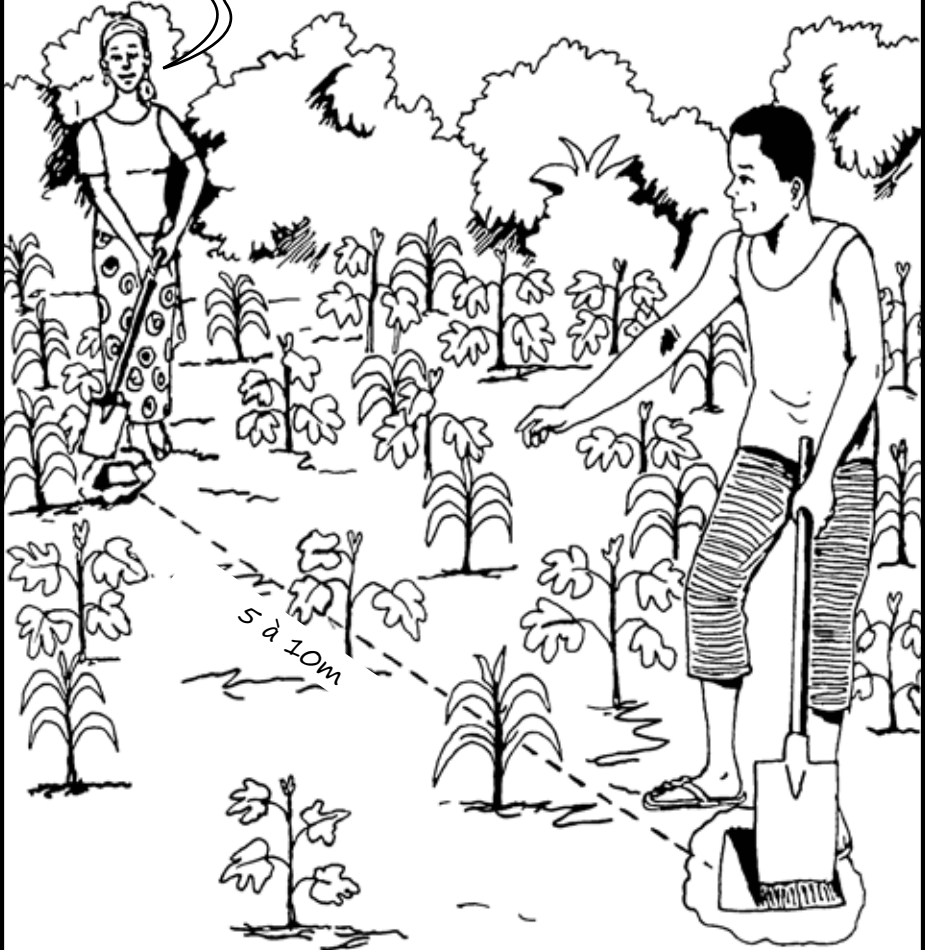
BOTIMOLI MABULU 1

Nakotimola mabulu ya 30cm na bolai,
na bokuse mpe na bozindo

BOTIMOLI MABULU 2 - NTAKA

Ebongi bolomi nzete ya mboka na biso na ntaka ya 3 kin'o 5 metele, kobanda metele 8 kin'o metele 10 po na nzete ya mbuma ya bolei

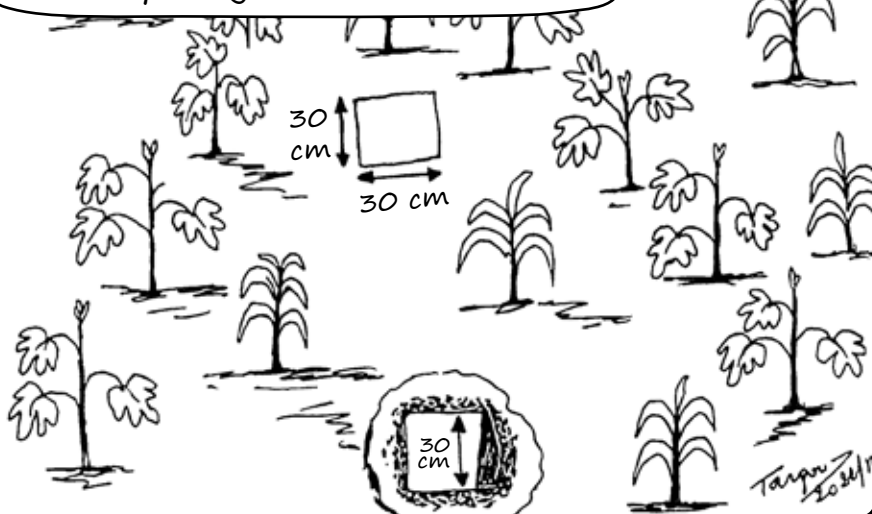
Tangor
Lallim

BOTIMOLI MABULU 3 – BISIKA BIPONAMI

Nakolona nzete na ngai na kati ya bilanga ya manioko mpe masangu po te ezwa bopeto esika moko

Mabulu makozala na bolai, bokuse na mpe bosanda bwa 30cm po ete misisa mipalangana malamu o mabele

BOPASOLI NZELA NA KATI YA ESOBE TO ZAMBA OYO EKUFELA BANZETE

Soki nakolona nzete na zamba oyo ya bozongisi, yambo nakokata banzeta po ete natimola mabulu

Ebongi kotosa ntaka kati na nzela oyo eka temi na esobe to zamba

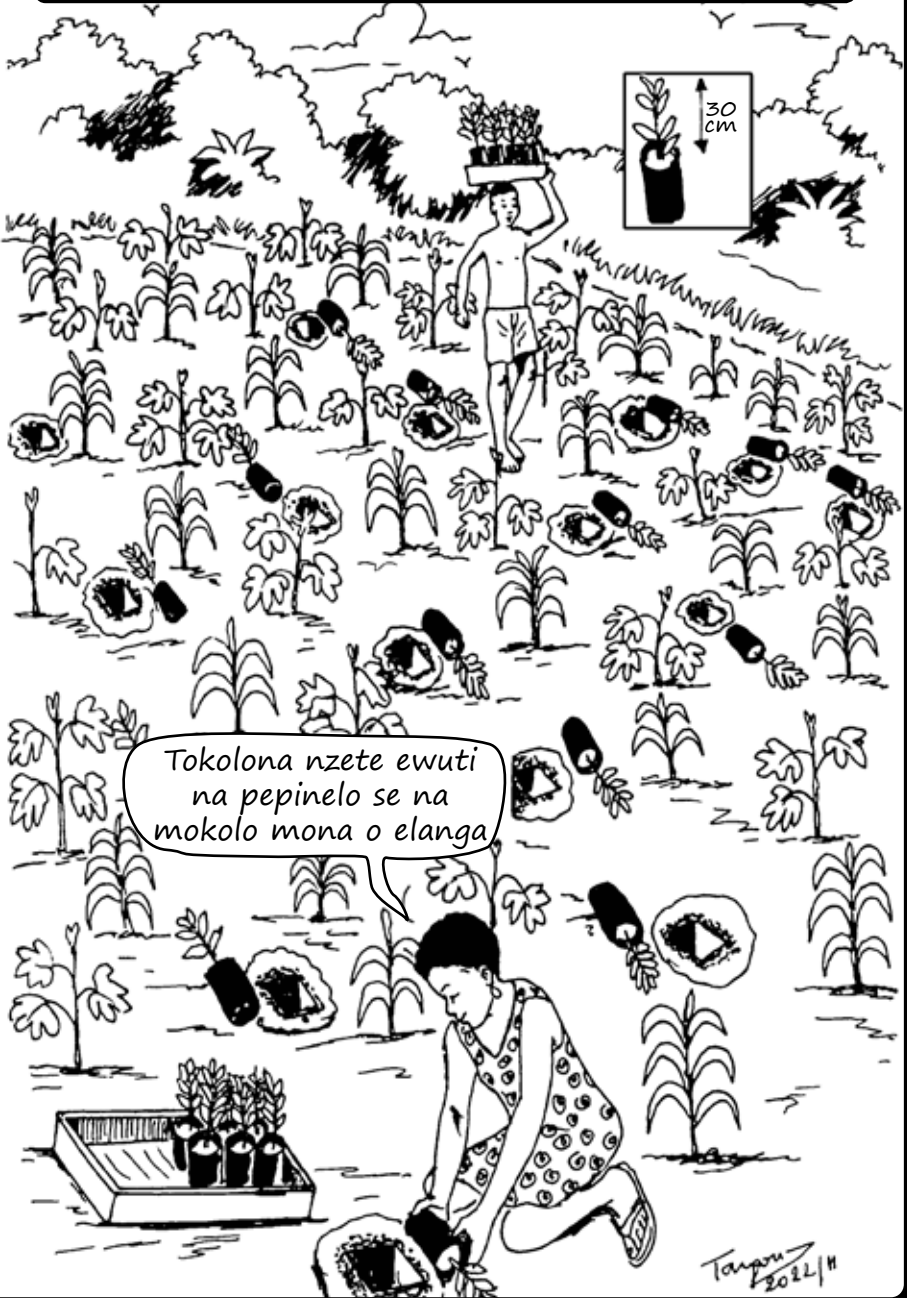
NTAKA
metele 5 kati ya nzela mibale

5 m

Tangou 2021/11

BOMEMI BASAKI YA MILONA O ELANGA

BOLONI NZETE O ELANGA 1

Nazali kolona
nzete lolenge na
lolenge oyo ewuti
na pepinelo na
botosaka ntaka

Na lolenge lona nde
nakoza sima elanga
na ngai ya matiti ma
longobani na milona

Targou
2011/11

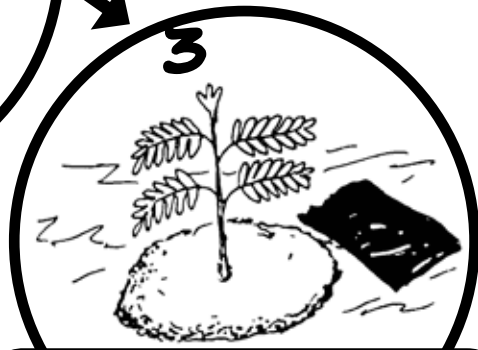
BOLONI NZETE O ELANGA 2

LOLENGE YA BOLONGOLI SAKI NA MOLONA YA NZETE

Kata saki na nse na mbeli to likwangola esebami malamumu

Kozongisa liboso mabele oyo ya likolo na nse ya libulu, vandisa nzete na libulu longola saki, sima kotondisa libulu na mabele oyo etikalaki

Kofina mabele zinga zinga ya nzete po ete misisa ekangema malamumu na mabele

Tangou 2022/11

ELEKO YA MBULA EZALI KAKA KOLANDA

Lokola mbula ezali kaka kolanda, nzete ekokola malmu, misisa mikokoto mosika na mabele pe ekokoma makasi liboso ya bozongi eleko ya elanga

Nakoyingisa nzete oyo ekufa na nzete mosusu. Mbula ekolingisa nzete ekola malamumu yambo ya eleko ya elanga

BOPETO NA BOKATI MATITI 1

Nakotia bopeto naba nzete ya elanga na ngai
esika moko na milona ya bilei oyo nakonaki.
Nde na bateli ba nzete oyo ekonamaki

**BOPONI KOTIKA NZETE OYO EZALI KOBIMISA
NKASA SIMA YA BOKATI YANGO O ELANGA
TO MPE KOBOTA YANGO MOKO O MABELE**

Nakotika kokata nzete oyo ebimisi
nkasa na kati ya elanga po ekola mpe
ekoma nzete monene

BOBATELI NZETE NA MBOKA

Soki naloni nzete pembeni ya ndako,
nakobatela yango na mwa lopango
zinga-zinga po ete bibwele balia yango te

Tayo
2012/11

BOLONGOLI MANIOKO O ELANGA

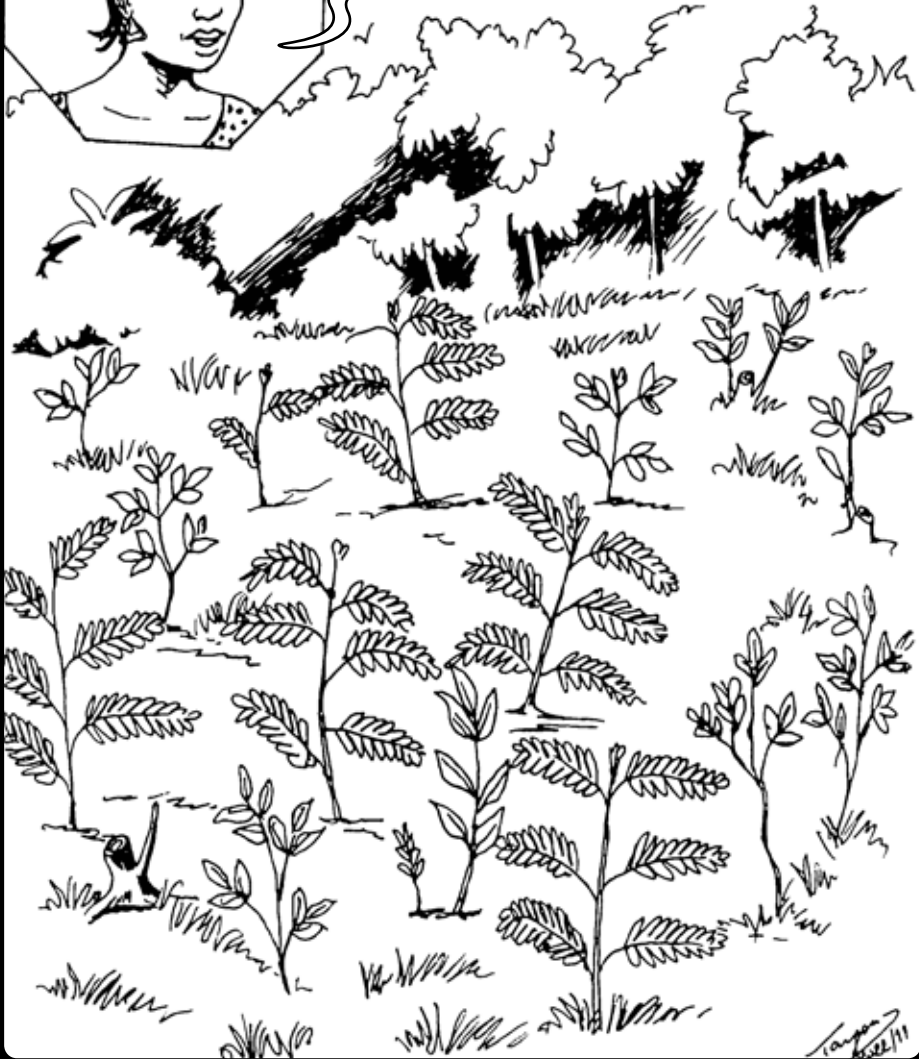
Nabukaki liboso masangu, sik'oyo napikoli
manioko, nangingisi ata nzete oyo ya mike te.
Nasepeli na nionso nakonaki

BOZONGI MATITI PE ZAMBA ELONGBANI NA BILANGA

Sima ya bolongoli manioko na
ngai, nakotika matiti mabota.
Na yango nzete ekoki kokola

BOBATELI BILANGA NA NGAI NA MOTO

O ebandeli ya bileko bia misala ya bilanga, nakosala nzela oyo ekopekisa moto eleka kobebisa bilanga te soki bandeko ya pembeni batumbi oyo ya bango matiti. Nzela ezala ya 2m

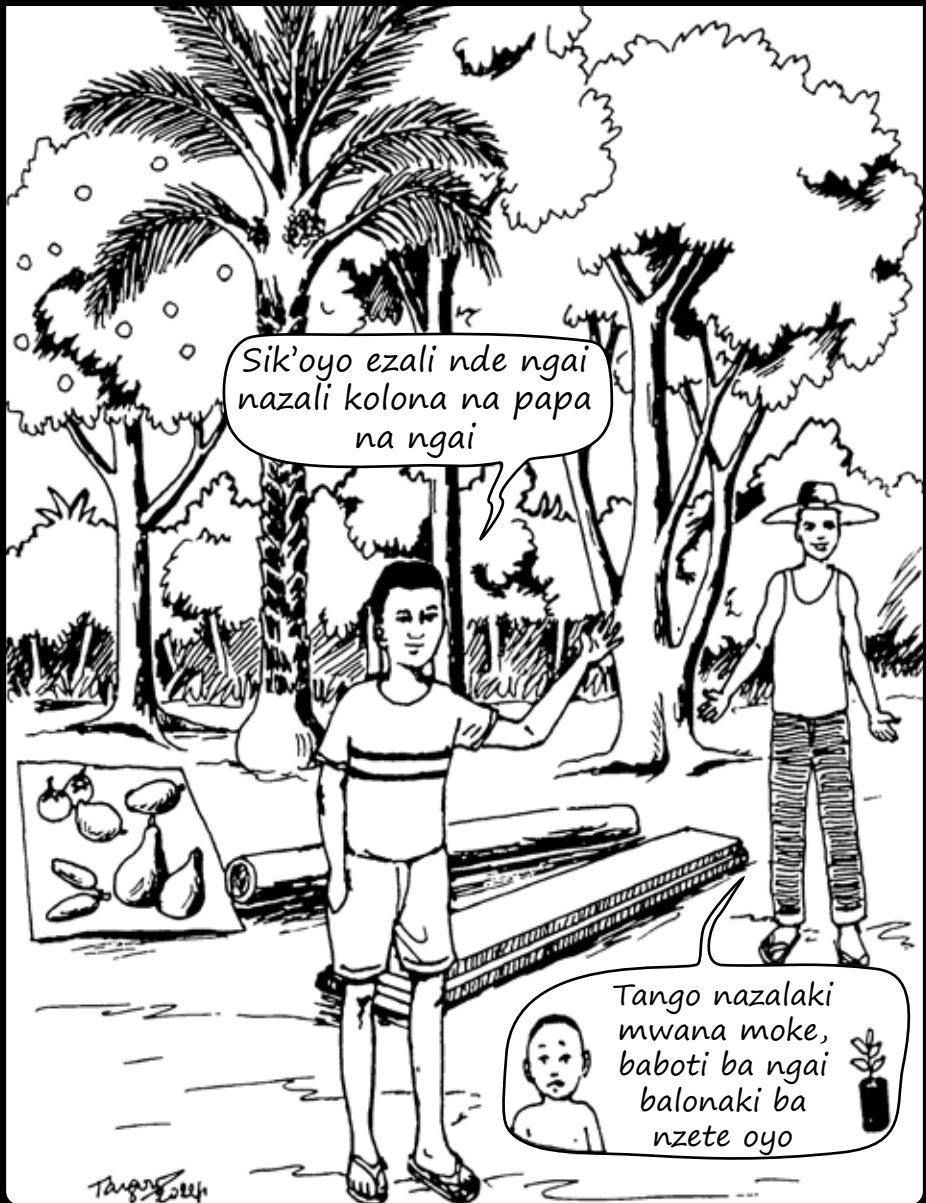
Tangwa
2011

BOPETOLI ELANGA PO YA BOZWI MATITI PE ZAMBA YA MALONGA YA BOKOLISI MILONA

Po na nzete oyo esengeli na misala ndenge na ndenge, nakolongola se bitapi po ete nzete ekende sembo

**BANZETE YA NTINA EKOMELI NGAI NA LOPANGO.
SIK'OYO NAKOKI KOKATA MABAYA PE KOTEKA
MBUMA YA BOLEI**

Sik'oyo ezali nde ngai nazali kolona na papa na ngai

Tango nazalaki mwana moke, baboti ba ngai balonaki ba nzete oyo

**NA MWA ELEKO, MATTI PE ZAMBA OYO YA
BOBONGISI MILONA NDE EKOPESA MATOMBA EBELE
NA BASALI BILANGA NA MPE BAYE BAZALI ELONGO**

LIBOTA ESENGO

Réalisation graphique:

Ntangu Targou

Bureau International de Production
de Matériels Didactiques

Tél. 081.16.20.558

E-mail: ntangu_targou@yahoo.fr

Kisantu, RDC

Makanisi ya bomatisi na bokolisi esaleli nzete ya zamba na misala ya maboko o Afrika Centrale (PROFEAAC) ezali kotambwisama na Fond Français pour l'Environnement Mondial (FFEM) mpe ezali komemama na Centre pour la Recherche Forestière International (CIFOR).

Eloko ezali kolukama na makanisi mana ezali bozui eyano ya komatisa mposa mpe makambo ya mabe maye makoki kobebisa botambuisi te na eleko molayi binso bizali kozwama o zamba, na bobongisaka bozui nzete ya mabaya o République Démocratique du Congo (RDC) mpe o Cameroun.

Eloko ezali kolukama na lisanga ya makanisi ezali kokitisa mbeba oyo ya zamba ezwami na bituka bizali nzinga nzinga ya mboka inene o Afrika Centrale na bosembolaka mpe kokataka ndambu ndambu zamba mpo na misala ya mabaya na ndenge ya bolandi ndakisa ya bomemi o RDC na mpe o Cameroun.

Buku eye ekolakisa lolenge ya bosali, ekomami na kati ya eteni ya 2 « Bobongisi lolenge ya bobotisi nzete o ya bosaleli mabaya mpe ya bozongisi zamba » na makanisi maye mazwami mpe mazali kolandema na Centre de coopération Internationale en Recherche Agronomique pour le Développement (CIRAD).

Auteurs : Emilien Dubiez (1,2,3) ; Philippe Guizol (1,3) ; Benjamin Bisimwa (4) ; Christian Fotso (4) ; Adrien Péroches (5) ; Régis Peltier (1,3) & Guillaume Lescuyer (1,3,4)

1) Centre de coopération Internationale en Recherche Agronomique pour le Développement (CIRAD) ; UR Forêts et Sociétés, Campus de Baillarguet, 34398 Montpellier, France

2) Institut national de Recherche Forestière (IRF) ; Route de l'Auberge de Gascogne, Brazzaville, Congo

3) Université de Montpellier, CIRAD ; Montpellier, France

4) Center for International Forestry Research (CIFOR) ; Bogor Indonesia

5) Agrarian Systems Consulting ; 2 place Pierre Viala 34060 Montpellier Cedex 2 France

Illustrations : Ntangu Targou - Bupromad ; 5 Kalunga Cité Nkandu – Kisantu Inkisi – RDC
Graphisme : Adélaïde Larzillière SENSICOM – Lyon - France

Ce document a été réalisé grâce au financement principal du FFEM. Le contenu de ce document relève de la seule responsabilité de ses auteurs et ne peut en aucun cas être considéré comme reflétant la position des bailleurs.

Mai 2023

Cette œuvre est mise à disposition selon les termes de la licence CC-BY-NC-ND 4.0 qui autorise toute diffusion de l'œuvre originale (partager, copier, reproduire, distribuer, communiquer), sauf à des fins commerciales, par tous moyens et sous tous formats, tant que l'œuvre est diffusée sans modification et dans son intégralité.

